

ניסוך המים

הקדמה

זכר למקדש' במצוות ניסוך המים

במשנה בסוכה¹⁸ כתוב: משחרב בית המקדש התקין ריב"ז שיהא לולב ניטל במדינה שבעה זכר למקדש. הגמרא מבארת שהמקור לעשות זכר למקדש נלמד מהפסוק "ציון היא דורש אין לה", שצריך לדרוש ולבקש את המקדש, ולכן עושים זכר למקדש כדי שייבקשו את המקדש.

ובחת"ס שם כתב שאחרי חורבן בית ראשון לא עשו דרישה לציון לכן לא זכו לגאולה שלימה, ולכן תיקן ריב"ז בחורבן בית שני לעשות דרישה לציון כדי שנוכה לגאולה שלימה! ובספר יום תרועה¹⁹ הוכיח שכל הגאולה תלויה בדרישת ציון, ובעשיית זכר למקדש ע"ש.

ולפי"ז כשנטלים את הלולב בכל ימי חול המועד שתיקנוה זכר למקדש, וכן כשמקיפים עם הלולב מסביב הבימה זכר להקפות שעשו סביב המזבח²⁰, צריך לזכור את בית המקדש ולהתפלל שייבנה²¹, כיון שזה עיקר התקנה!

גם במצוות הערבה תקנו לעשות זכר למקדש ביום הושענא רבה²², שלוקחים ערבות יפות²³ ומנענעים וחובטים אותם²⁴, ויש שנהגו גם להקיף בה את הבימה²⁵. וראוי לזכור בשעה שנטלים את הערבה שהיא זכר למקדש.

גם במצוות שמחת בית השואבה נוהגים חסידים ואנשי מעשה לעשות זכר למקדש, שניעורים בלילות של חול המועד ומרבים זמירות ושבחים, וכן מרבים

גדלים על המים¹¹ ומטעים זה הם באים לרצות על המים¹², וכן הנענועים של ארבעת המינים מסייעים בדין על המים¹³.

חשיבות לימוד דיני ניסוך המים

היום שאין אנו יכולים לקיים את מצוות ניסוך המים וערבה שהם מעיקרי מצוות החג, וכן חסר לנו את הזכות ליום הדין על הגשמים, ראוי להזכיר את ניסוך המים לקיים "ונשלמה פרים שפתינו", ויחשב לנו כהקרבה¹⁴.

שהרי את קרבנות המוספין של סוכות מזכירים בקריאת התורה ובתפילת המוסף, אבל את מעשה ניסוך המים לא מזכירים כלל¹⁵, ולכן לימוד סדר ניסוך המים חשוב מאד¹⁶, וככל שמוסיפים יותר בפרטים המעשיים ובדקדוק הדינים - נחשב קרבן יותר מהודר¹⁷, וממילא יש בזה זכות יותר גדולה לדין על המים.

11. תענית ב: 'ארבעת המינים הללו אי אפשר להם בלא מים', ורבינו בחיי ויקרא כ"ג מ' מבאר שארבעת המינים צריכים השקאת מים יותר משאר הפירות.

12. תענית ב: 'ארבעת מינים הללו אינן באין אלא לרצות על המים', ובירושלמי תענית (פ"א ה"א) 'לפיכך הם באין הם פרקליטין למים', ובמדרש ויק' ר' ל' "ג" ו"לחקתם לכם ביום הראשון" - 'כדי לזכות אתכם להודיר לכם מטר'. ורבינו בחיי ויקרא כ"ג מ' מוסיף שחג הסוכות הוא זמן ניסוך המים ויום הדין על גשמי שנה, לכן נתרצה להקב"ה על ידי ארבעת המינים.

13. ובשבלי הלקט שם"ד ה"ת"ר (מובא בא"ר תרמ"ד) כתב שמבכרים על לולב בעמידה, כיון שבחג ניידים על המים וארבעת המינים הם סניגורים לרצות על המים, ומצוות בעל דין בעמידה!

14. בסוכה לז: כתוב שהנענועים בלולב כדי לעצור רוחות וטללים רעים, ובתוס' שם (ד"ה כד') מבאר שעושים כך כיון שבסוכות ניידים על המים. וזה כוונת רש"י תענית ב: (ד"ה מלולב) 'כדאמרין בסוכה', ומיושב הערת האחרונים שם.

15. יש שדנו האם יש נשלמה פרים שפתינו בניסוך המים כיון שאינו קרבן ממש, אמנם עיין להלן פרק ג' סעיף ו' ראיות רבות שניסוך המים נחשב קרבן.

16. הרמ"ע מפאנו (בהערות בסוף סדר העבודה) מבאר הטעם שלא מזכירים את ניסוך המים בתפילת מוסף, כיון שעיקר מהותו הוא צורך הדין כדי שיתברכו גשמי שנה. [וכן הפוסקים האריכו בטעם הדבר שלא מזכירים את שתי הלחם ומנחת העומר במוסף, וה"ה בניסוך המים].

17. וכ"כ הרמ"ע מפאנו בסדר העבודה פרק ה' את סדר השאיבה והניסוך (בקיצור), כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו. וכן הובא סדר הניסוך ביעב"ץ בסידורו (דיני יום של סוכות), וב'עבודת הקרבנות' ח"ב ס' קע"ז (ובסימן כ"ג) כתב שכל הספר נכתב כדי לקיים ונשלמה פרים שפתינו ויחשב כאילו הקרבנו, ובתורת העולה לרמ"א ח"ג פרק ס"א.

18. כמבואר בפוסקים.

מצוות ניסוך המים

מצוות ניסוך המים היא מצווה מיוחדת שנעשית כל יום בחג הסוכות בבית המקדש. טעם המצווה, כיון שבסוכות ניידים על המים¹, אמר הקב"ה: 'נסכו לפני מים בחג כדי שיתברכו לכם גשמי שנה'², וכל חיי האדם תלויים במים³.

מצוות ניסוך המים הייתה מלווה בשמחה גדולה⁴, ועל כן נקרא סוכות 'חג', על שם המחול והריקוד של שמחת בית השואבה⁵, וכן מה שאומרים בסוכות 'זמן שמחתנו', הוא על שם שמחת בית השואבה⁶.

מצוות נוספות לניסוך המים

בכלל מצוות ניסוך המים, נאמרו במקדש עוד ארבעה מצוות נוספות:

שמחת בית השואבה - לפני שאיבת המים.

שאיבת המים - לצורך הניסוך.

זקיפת הערבות סביב המזבח - בשעת הניסוך.

הקפת המזבח בלולב - לאחר ניסוך המים.

ונפרטם: שמחת בית השואבה ושאיבת המים בודאי הם שייכים לניסוך המים. זקיפת הערבות שייכת גם לניסוך המים, שהרי זוקפים דווקא בשעת הניסוך⁷, וכן התקיעות שתוקעים בשעת זקיפת הערבות נלמדים מהפסוק של השמחה בניסוך המים - 'ושאבתם מים בששון'⁸. ההקפות בלולב הם מיד אחר ניסוך המים, ומשמע שהם שייכים לניסוך המים.

הטעם בכל זה: כיון שהערבה גדלה על המים⁹, לכן היא מרצה בזמן הדין על המים¹⁰. וארבעת המינים

1. משנה בר"ה טז.

2. ברייתא בר"ה טז, ותוספתא שם א' י"א.

3. טור או"ח תרס"ד, ומ"ב סק"ז. ועי' תענית ב: גשמים נמי היינו פרנסה. ועיין מהרש"א סוכה נ: שהשמחה הגדולה שהייתה בבית המקדש בסוכות היא משום ניסוך המים, שעל ידי הניסוך מתברכים גשמי השנה, ואי אפשר לעולם בלא מים.

4. ראה להלן פרק א' סעיף א' ובהערה שם.

5. תו"ט ר"ה פ"א מ"ב בשם הרד"ק.

6. תו"ט שם.

7. עי' להלן פרק ד' סעיף י'.

8. רש"י סוכה נה ד"ה ה"ג, וע"ש שלכן לדעת רבנן כיון שתוקעים בשאיבת המים - אין צריך לתקוע בזקיפת הערבות. ולדעת הי"מ ברש"י שם וכן דעת הרמב"ם התקיעות שתוקעים בהולכת המים (או בניסוך המים) הם אותם התקיעות של זקיפת הערבות!

9. וכמש"כ 'ערבי נחל' (ויקרא כ"ג מ').

10. ולכן לוקחים ערבות בהושע"ר שאז גמר הדין על המים, כמו שכתב הרוקח הלכות סוכה רכ"א. ובשבלי הלקט סוף שם"א הוסיף שבימים זה מסיימים את ניסוך המים.

18. מב, ובשו"ע תרנ"ח א' ומ"ב סק"א.

19. ר"ה ל. בגמ' ומנלן.

20. שהבימה כמו מזבח עיין ט"ז תר"ס א', ובביאור הגר"א ב' מבאר שכיון שקוראים בבימה את פרשיות הקרבנות ונחשב כמו הקרבה לכן הבימה כמזבח, והובא במ"ב סק"א, וכ"כ בכיכורי יעקב שם, וחת"ס או"ח ס' כ"ה.

21. ועי' שפ"א סוכות (תרנ"ב) ע"פ הארזי"ל שעל ידי זכירה והשתוקקות למקדש, מאיר גם בזמן נטילת לולב הארת המקדש.

22. סוכה מד, ומבואר בגמ' שם הטעם שעושים זכר למקדש רק יום אחד אף שבמקדש נטלו שבעה ימים, כיון שאין לה עיקר מהתורה. והטעם שעושים את הזכר למקדש בערבה דוקא ביום השביעי, כתב הט"ז תרס"ד ב' כיון שגם במקדש היה יותר קדושה ביום זה שהקיפו שבע פעמים, והבי' ביאר כיון שיום השביעי הוא מיוחד שדוחה שבת.

23. רמ"א תרס"ד ד', ובא"ר ט"ז מביא בשם ספר אמרוכל לקחת ערבה יפה וארוכה כמו במזבח.

24. רמ"א תרס"ד ד'.

25. שו"ע תרס"ד י'. ויש נוהגים לזרוק את הערבות על ארון הקודש זכר למקדש שזקפו אותם על המזבח (מועדים וזמנים ח"ב קל"א בהגהה).

לכן ראוי ללמוד ולשנן היטב את הלכות
ניסוך המים, וכן את כל הלכות עבודת
הקרבנות, שכאשר יבנה המקדש נוכל
מיד להקריב, ולא יהיה בזיון לעם ישראל
שלא התכוננו.

וכבר כתב מרן החפץ חיים²⁹:
כשיראה השי"ת שישראל עמו
מכינים את עצמם לדעת דיני
העבודה בכל הלכותיה, ועומדים
ומצפים מתי יגיע דבר זה למעשה,
בודאי יחיש לגאלנו, ויבנה לנו בית
תפארתנו. כי מכיון שאנחנו עשינו
את שלנו, הוא בודאי יעשה את שלו
וישוב אלינו ברחמים, ונזכה לראות
בנחמת ציון וירושלים בב"א.

בית המקדש עזרת הנשים והר הבית

היטב לא נוכל להקריב כלל כמו שכתב החפץ חיים²⁸.

לשתות יין שמא יבנה המקדש והם לא יוכלו להקריב. ונתבאר
באריכות בקונטרס 'פתאום יבוא' סימן ב'.
28. בתורה אור פ"ב, צפית לישועה פ"ג ובהקדמתו לליקוטי

אבל במצוות ניסוך המים עצמו שהוא
מעיקרי מצוות היום, לא מצינו שעושים שום
זכר למקדש. ולכן בלימוד הלכות שאיבת
המים וניסוך המים והמחשת המעשים, ראוי
לכוון לזכור את המקדש, ולדרוש ולבקש
מהקב"ה שיבנה את בית המקדש, ונוכל
לקיים הלכות אלו למעשה.

לימוד ההלכות כהנה לעבודת המקדש

עוד מעלה גדולה יש בלימוד הלכות אלו,
שהרי כל עם ישראל בציפה והשתוקקות
עצומה שעוד בשנה זו נזכה שיבנה בית
המקדש, ונצטרך מיד להקריב את כל
הקרבנות²⁷, ואם לא נדע את ההלכות

26. יסוד ויורש העבודה שער י"א פ"ד, הובא במ"ב תרס"א א"ב.
וכן האריך בזה בספר חמדת ימים ח"ג פ"ו סעיפים ג-ד לעשות זכר
למקדש ע"ש, וכן נהג הגר"א. ויש נוהגים לעשות בבית הכנסת שהוא
מקדש מעט - זכר למקדש (אשרי האיש כ"ז א').
27. כמו שמזכר בענינת יו'. לדעת רבנן שאסור לכהנים בזה יו'

פרק א: סדר שמחת בית השואבה

יעמדו שם ויוכלו לראות¹⁰.
ה. וכן הכינו שם מנורות גדולות מזהב¹¹, שהאירו
בכל ירושלים¹².
ה. זמן השמחה מאחרי תמיד של בין הערביים¹³,
עד לפני עלות השחר שהלכו לשאוב את המים¹⁴.
ו. בשעת השמחה הלויים עומדים על חמש עשרה
מדריגות שיורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים¹⁵.

ב. מקום השמחה בעזרת נשים⁴, שנמצאת לפני
העזרה בצד מזרח⁵.
ג. במוצאי יו"ט ראשון⁶ כהנים ולויים⁷ הכינו מרפסות⁸
בשלוש רוחות של עזרת הנשים⁹, כדי שהנשים

א. בכל לילה מלילות חול המועד סוכות¹, היתה
שמחה גדולה מאד בבית המקדש², לכבוד שאיבת
המים לצורך הניסוך³. ונקראת 'שמחת בית השואבה'.

גוזזטרא כדי שלא יהיה אחוריהם להיכל, ועוד כדי שהנשים יראו
את הלויים שעומדים במעלות שבצד מערב.
10. בפסקי הרה"ד סוכה נא: כתב שעשו מחיצה מסורגת כדי שהנשים
יוכלו לראות, ולא יוכלו לראות אותם.
11. משנה בסוכה נא. ובכל מנורה היו ארבעה ספלים וכל ספל
מכיל שלושים לוג. ובגמ' שם נב: מובא שגובה המנורות נ' אמה,
ובירושלמי כתוב ק' אמה!
המנורות הובאו במאירי ובליקו"ה שם. אמנם הרמב"ם השמיט את
המנורות, ומבאר הערו"ל
(נב): שאינה הלכה אלא
מנהג ובבית שלישי אולי
יאירו באופן אחר.
12. משנה שם.
13. גמ' סוכה נג. משם
לתמיד של ביה"ע, מכאן
ואילך לשמחת בית
השואבה, וברמב"ם לולב
ח' י"ב. והיינו כשעתיים
וחצי לפני השקיעה.
14. משנה בסוכה נא:;
ומבואר בגמ' נג. שלא
היו יושנים אלא מנמנים
על כתפי חבירו, והובא
במאירי שם.
15. משנה ורמב"ם שם. ואף
שאין שירה בלילה, שיר
של שמחה מותר בלילה
(מקד"ד י' סס"ק ה').

4. משנה בסוכה נא. והובא במאירי ובליקוטי הלכות שם. אמנם
הרמב"ם לא הזכיר היכן השמחה, וי"ל שאינו דין אלא מנהג ובבית
שלישי אולי יעשו במקום אחר.
5. מדות פ"ב מ"ה.
6. משנה בסוכה נא. אמנם הרמב"ם לולב ח' י"ב כתב שהכינו
בערב יו"ט ראשון.
7. רש"י שם, ובמאירי כתב כהנים.
8. 'גוזזטראות' שהם כמו מרפסות תלויות על הקירות של העזרת נשים
מבפנים. לדעת רש"י היו וזיין קבועים בכותל וכל שנה הניחו עליהם
לוחות, למאירי קבעו כל שנה גם את הזיין, וברמב"ם ביה"ב ח' ט'
משמע שגם הלוחות היו קבועות כל השנה והרמב"ם לשיטתו מבאר
בפיה"מ מדות ב' ה' שבסוכות התקינו רק מחיצות על הגוזזטראות.
9. תוספתא סוכה ד' א', וביאר החסדי דוד שבצד המערבי לא עשו

1. מלבד שבת ויו"ט (משנה בסוכה נ), ועי' חזו"א או"ח ק"נ ד"ה האם
בשבת ויו"ט נהגו שמחה בלי כלי שיר או שלא נהגו שמחה כלל.
2. משנה בסוכה נא. מי שלא ראה שמחת בית השואבה לא ראה
שמחה מימיו, וברמב"ם לולב ח' י"ב כתב שהיתה שמחה יתירה
מכל המועדות.
3. בסוכה נ: למ"ד שגורסים 'שואבה' נלמד מושאבתם מים בששון,
ולמ"ד שגורסים 'חשובה' פירש רש"י שהיא מצווה חשובה שהשיתין
נבראו בששת ימי בראשית לקבל את הנסכים. מבואר שהשמחה
משום שאיבת המים.
וכ"כ רש"י בסוכה מב: (ד"ה החליל) ששמחת בית השואבה לכבוד
שאיבת המים וברש"י אומאירי ור"י מלוגיל ורע"ב שם, וברש"י נ.
(ד"ה בית) וברש"י אומאירי ור"י מלוגיל ורע"ב שם, וברש"י נ: ד"ה
דברי הוסיף כדי לחבב את המצוות, ותוס' שבת כא. ד"ה שמחת.

שמחת בית השואבה בעזרת הנשים - ניתן לראות את המנורות המרפסות ושירת הלויים [שכעת במעלות עזרת הנשים ולא בדוכן]

[במהרש"א נ: מבאר
בדעת הירושלמי שנקראת
שמחת בית השואבה ע"ש
רוח"ק שואבים בשמחה
של הניסוך, ולא ע"ש
השמחה של השאיבה.
והמהרש"א לשיטתו
בערכין יא. ששמחת בית
השואבה היא מדין שירה
על ניסוך המים!].
אמנם ברמב"ם לולב פ"ח
הי"ב כתב שהשמחה היא
מהדין של 'ושמחתם לפני
ה' אלו קיכם שבעת ימים'
(וע"ש ספר המפתח), וכן
בחינוך תפ"ח. וי"ל שטעמא
דקרא משום ניסוך המים
(עיין ביאור הגר"א או"ח
תר"ס ט').

ומנגנים בחליל¹⁶ ובכנורות ובנבלים ובמצלתיים
ובחצוצרות ובכלי שיר בלא מספר¹⁷, ואומרים
שירה¹⁸.

ז. החסידים ואנשי מעשה¹⁹ אומרים שירות
ותשבחות²⁰, ורוקדים עם אבוקות של אור²¹, ומוחאים
כף, ומפזזים ומכרכרים כל אחד כמו שידוע²².

ח. שאר כל העם האנשים והנשים באים רק
לראות ולשמוע²³. הטעם שאינם שרים ורוקדים,
כיון שהשמחה היא להודות לה' על השראת השכינה
בתוכם, ועל עולם הבא הניתן לצדיקים²⁴.

המשך השמחה ושאירת המים בפרק הבא בס"ד

23. רמב"ם שם.
24. ריטב"א סוכה נג. (ד"ה אם), והוסיף שלא ייראה כקלות ראש
וכשמחת הבחורים.

- התפא"י מדות פ"ב אות נ"ה, והעזרת כהנים שם פ"ב מ"ה, ועיין
רש"י ר"ד ק ומצודות תהלים ק"כ א'.
19. משנה סוכה נא, ברמב"ם לולב ח' י"ד הוסיף גדולי חכמי ישראל
וראשי הישיבות והסנהדרין והקונים. ובריטב"א ב"ב קכא. כתב
בגדולי ישראל וגדולי כהונה ולויה בלבד.
 20. בגמ' נג. (ובתוספתא ד' ב') מובא מה התשבחות שאמרו.
 21. משנה נא, ופירש רש"י שזורקים כלפי מעלה ד' או ח' אבוקות
זו אחר זו.
 22. רמב"ם לולב ח' י"ג.

- הרמב"ם לא כתב שהלויים מנגנים על המעלות, ומבאר הערו"ל
שהרמב"ם לשיטתו (כלה"מ ג') שעיקר שירה בפה וגם ישראלים
יכולים לנגן בכלי שיר, ולכן לא הביא את ט"ו המעלות. וכן נוקטים
להלכה שעיקר שירה בפה ומותר לישראלים מיוחדים לנגן בכלי
שיר (ליקו"ה ערכין יא., ובסוף תמיד).
16. רש"י סוכה מב: ד"ה החליל, ג. ד"ה זהו חליל, וברמב"ם לולב ח' י"ג.
 17. משנה נא, ובשלטי הגיבורים מגן א' הביא עוד הרבה מיני כלי נגינה.
 18. בתוספתא סוכה ד' ה' כתוב איזה פסוקים אמרו. בערו"ל שם
מצדד שעל כל אחד מהמעלות אמרו שיר המעלות אחד, וכ"כ

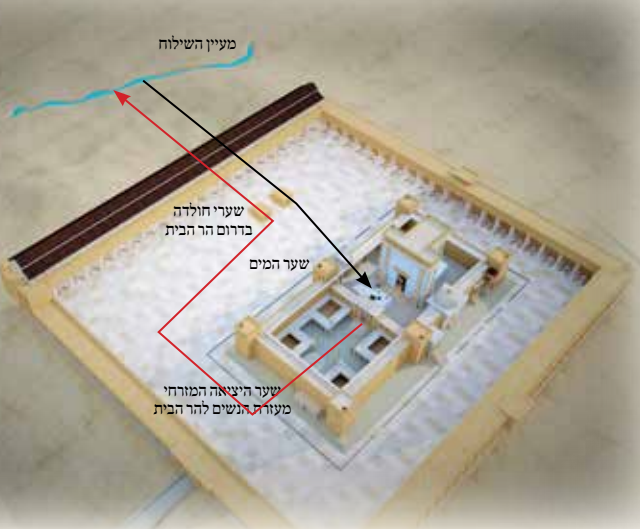
פרק ב: סדר שאירת המים

ז. כהן¹³ מביא מהעזרה¹⁴ צלוחית¹⁵ כלי שרת¹⁶ עשויה
מזהב, מחזקת שלושה לוגין¹⁷, לצורך השאיבה.
ז. שני הכהנים שתקעו בחצוצרות יורדים במדרגות
עד קרקע עזרת הנשים¹⁸, והעם מצטרפים אליהם¹⁹.
ח. הכהנים מתחילים ללכת לכיוון היציאה, ובשעת
הליכתם תוקעים מריעים ותוקעים לשמחת מילוי
המים²⁰, ומאריכים בתקיעות אלו, עד שמגיעים לפתח
המזרחי של עזרת הנשים²¹

מכריז בקול רם: "עמדו כהנים לעבודתכם ולויים
לדוכנכם וישראל למעמדם⁸."
ז. שני הכהנים תוקעים מריעים ותוקעים בחצוצרות
שבידם⁹, לסימן שהולכים לשאוב מים¹⁰.
ה. לויים פותחים את שער ניקנור¹¹, על פי ציווי
הממונה על השערים¹².

א. בכל יום בחול המועד סוכות לאחר השמחה
כל הלילה², הולכים לשאוב מים ממעיין השילוח³
ברוב עם, לצורך מצוות ניסוך המים.
ב. לפני עלות השחר⁴ שני כהנים באים ועומדים
בראש המדרגות שעולות מעזרת נשים לעזרת
ישראל - לפני שער ניקנור⁵, וכל אחד אחוז בידו
חצוצרה מכסף⁶.
ג. הממונה על הזמנים במקדש⁷

13. כיון שללוי או ישראל אסור להיכנס
למקום שכלי השרת נמצאים.
14. הגר"מ שפירא מלובלין במכתב
(הודפס בסוף חוברת 'והשב את
העבודה' על תמיד) מונה את הצלוחית
בכלל צ"ג הכלים שמוציאים כל בוקר
לפני הקרבת התמיד ומניחים בשולחן
של כסף שבמערב הכבש (ע"י שקלים פ"ו
מ"א), ואם כבר הוציאו את הכלים - הכהן
הולך לשולחן ולוקח משם את הצלוחית.
אמנם העזרת כהנים מדות פ"ה מ"ג לא
מונה את הצלוחית בכלל הכלים, וא"כ
הכהן הולך ללשכת הכלים.
15. בפיה"מ להרמב"ם ורא"ש כלים ל'
ד' כתבו שצלוחית היא כלי עם צואר
צר וארוך.
16. במשנה בסוכה מח: כתוב שבשבת
לקחו חבית שאינה כלי שרת, מוכח שבכל
יום לקחו כלי שרת, וכ"כ תוס' שם מח.
ד"ה שני. וכן מוכח במשנה במעילה ג'
ז' (ועי' שושל"ד במשנה בסוכה). הציונים לתורה כלל ב' מבאר
הטעם שלקחו כלי שרת כיון שהמילוי מצוה.
17. משנה סוכה מח. ורמב"ם תמו"מ י' ז', שזה השיעור הנצרך
לניסוך. משמע שהצלוחית מחזקת ג' לוגין בדיוק ולא יותר, וי"ל
הטעם כיון שלמ"ד (ובחים קי: מעילה ג'): יש שיעור למים למעלה
אם ישאב יותר מהשיעור לא יתקדש, ולמ"ד שאין שיעור ויתקדש
י"ל שיש ענין לנסך דוקא ג' לוגין שזה שיעור הקרבן (וכ"כ מובח
אבנים ח"ב י"ח כ"א).
18. משנה סוכה נא, והנה במשנה שם כתוב שתוקעים גם במדרגה
העשירית, אמנם בגמ' נה. מבואר שזה מחלוקת תנאים, והרמב"ם
לא הביא תקיעות אלו י"ל שפוסק בהתנא שחולק וכ"כ הערו"ל נא:
והליקו"ה שם (בעין משפט ח' נ').
19. תפא"י סוכה פ"ה אות כ"ד, והיינו אחרי שהגיעו לקרקע כל העם
שהיו בעזר"נ בשמחת בית השואבה הולכים אחריהם, [ואולי גם
העם שהגיעו לעזרה בלילה כדי להקריב קרבנות, עי' רש"י יומא
כ. ד"ה ולא], ולכל הולכים כולם לשאיבת המים.
20. משנה סוכה נא, ורש"י נה. (ד"ה ג') כתב שכל התקיעות
משום "וישבתם מים בששון".
21. משנה שם. ואולי התקיעות לכל אורך עזרת הנשים כדי שכולם

הולכים מעזרת הנשים דרך שער המזרח למעיין וחוזרים דרך שער המים

8. ריטב"א (נג.) ומאירי שם, וכן מבואר ביומא כ: וברמב"ם כלה"מ
ז' ב', ובירושלמי סוכה ה' ה'.
9. משנה בסוכה נא, ופירש רש"י שבר"ה יליף בכל תקיעות -
תקיעה לפניה ולאחריה ותרועה באמצע (וכ"ה בגמ' נג.), משמע
שיש לתקיעות אלו דינים, וכן במשנה נג: והבוא יחד עם שאר
התקיעות שבמקדש. ולכל צורך נגד"ש ושאר דינים (ע"י תורת
הקרבנות דיני עבודת הלויים ג' י"א).
10. רש"י שם מאירי ורע"ב, ואולי כוונתם שתוקעים כדי להפסיק
את שמחת בית השואבה וללכת לשאוב (ועיין רש"י נה. ד"ה ג'),
וכן משמע בפסוקי הרי"ד שכתב לסימן שיתעסקו מעכשיו למילוי
המים, ובתפא"י כתב שייצאו העם לשאוב מים. אמנם בריטב"א
(נג.) כתב שהתקיעות הם כדי להרבות בשמחה.
11. דעת הרמב"ם כלה"מ ז' ו' שתקיעות אלו אינם שייכים לשאיבת
המים אלא תקעו כך בכל רגל, ע' ערו"ל ועמק ברכה.
12. ערכין יא: הלויים ממונים על הגפת הדלתות, וה' פתיחת
הדלתות כמ"ש הרמב"ם כלה"מ ג' ב'.
13. שקלים ה' א' בן גבר ממונה על נעילת שערים, וברמב"ם כלה"מ
ז' א' על פיו פותחין.

1. בשבת וי"ט: בשבת אין יוצאים לשאוב
מים משום איסור הוצאה (תפא"י נ"ז),
או משום טירחא (ערוה"ש קכ"א י'),
אלא ממלאים בערב שבת בחבית של
זהב שאינה כלי שרת ומניחים בלשכה
(משנה בסוכה מח:). ביו"ט יוצאים לשאוב
אבל בלי שמחת בית השואבה (משנה שם
ג.) ובלי התקיעות (ע"י סוכה נה: וברש"י
ותוס' וליקו"ה). אמנם ברמב"ם כלה"מ
ז' ו' משמע שתוקעים ביו"ט.
2. השמחה לכבוד שאירת המים כנ"ל
פרק א' סעיף א'.
3. בסוכה מח: (לפי' תוס' ר"ח וריטב"א)
לומדים מ'וישבתם מים בששון ממעיין
הישועה" שצריך לקחת מים ממעיין,
וכ"כ ריטב"א ומאירי שם מח: שצריך
מי מעיין, (הובא בליקו"ה שם ב"ה ד"ה
מן), ורש"י ור"ג מעילה יג, ובראשונים
ב"ב עט. ועוד.
4. הטעם שלקחו דוקא ממעיין השילוח (ולא
מהכיר או אמת המים או בור הגולה שבעזרה): א. להרבות השמחה
(מנ"ח סוף ש"ב). ב. כדי למלאות בפרהסיא מחוץ לירושלים, להוציא
מהצדקים שלא מודים בניסוך המים (פסקי הרי"ד וערו"ל סוכה
מח:). ג. השילוח נקרא ממעיין הישועה שמשם צומחת ישועה
לישראל (תוס' ר"פ), או שיש בו רפואה וישועה מכל מיני מחלות
(מובח אבנים ח"ב י"ח כ"א). ד. להרבות רעש כמ"ש בבית אלוקים
נהלך ברגש (כנסת ישראל סוכה פ"ה).
5. תוס' ומאירי סוכה נא: וריטב"א נג. כתבו שהתעכבו בדרך בהליכתם
ובחזרתם כדי להכנס לעזרה רק בעלוה"ש, ורש"י בתענית ב: ד"ה
מהניסוך כתב ששאבו את המים בלילה. וא"כ מדובר כאן זמן
רב קודם עלוה"ש. אמנם הרמב"ם תמו"מ ב' י"א סובר שקריאת
הגבר בעלוה"ש (ע"ש לח"מ ורע"א) וא"כ הכהנים נעמדים רגע
לפני עלוה"ש.
6. משנה בסוכה נא: שעומדים בשער העליון, והוא שער ניקנור
כמ"ש בפסוקי הרי"ד, וכ"כ הרמב"ם כלה"מ ז' ו' ומבאר שנקרא
שער העליון כיון שהוא למעלה מעזר"נ. ובירושלמי עירובין ה' א'
מובא שהיו לו שבעה שמות.
7. כמו שאר התקיעות שבמשנה בסוכה נג:
משנה שם 'קרא הגבר', והוא גביני כרוז (בשקלים י"ג א').

היוצא להר הבית.

ט. לויים פותחים את שער עזרת הנשים²², על פי ציווי הממונה על השערים²³.

י. יוצאים משער עזרת הנשים, וכן מהר הבית²⁴, והולכים למעיין השילוח בשירות ותשבחות²⁵, ובכלי שיר²⁶.

יא. מי שזכה בשאיבת המים²⁷, לוקח

שאיבת המים ממעיין השילוח בצלוחית זהב

יתאספו ויבואו לשאיבת המים.

והנה במשנה כתוב שכשהגיעו לשער המזרחי הפכו פניהם ואמרו וכו', אמנם הרמב"ם השמיט, וביאר הערו"ל שבבית שלישי לא ינהגו כן.

22. כנ"ל בסעיף ה'.

23. כנ"ל בסעיף ה'.

24. כנראה כשיוצאים משער עזר נפונים לימין ויוצאים דרך שער חולדה שבדרום שהם משמשים כניסה ויצאה (עי' מדות א' ג').

וגם מעיין השילוח נמצא בדרום, (ועיין פ' משנה לחם במשניות). אם הכהנים התוקעים לבשו בגד"כ, הם לא יצאו לשאיבה כיון שאין יוצאים מהר הבית עם בגד"כ (עיין יומא סט. ותו"ד"ה ובמקדש).

25. מאירי סוכה נא: סוד"ה עמוד, ובתו"ד נג. (ד"ה קרא) מאריכים בתקיעות ותרועות ובשיר.

26. ריטב"א סוכה מב: ד"ה החליל. ברוקח הל' סוכות ס' רכ"א כתב ששאבו בכלי שיר ובשירים רק בהושע"ה, ובגלויי הש"ס סוכה מח. תמה על דבריו ע"ש.

27. לא נתבאר מי זכה בשאיבה.

כהן: אין צריך כהן ובגד"כ לשאיבה, (תוס' סוכה נ. ד"ה ואי ובמנחות ק: ד"ה כגני ותו"י יומא כט: ד"ה נעשה), אך נהגו ככהן כמו שח"ט"ה וכל העבודות שמוטלות על הכהנים, עיין מוזבח אבנים ב"ב ד"ה כ"א,

יב. לאחר השאיבה וכן בדרך הליכתם, צריך להיזהר מאד שלא יישפך אפילו טיפה, כיון שכל השיעור מעכב³².

יג. כולם חוזרים לבית המקדש, ומתעכבים בדרך כדי להגיע לעזרה רק כשיאיר היום³³.

יד. נכנסים להר הבית³⁴, והולכים לפני 'שער המים' שהוא השער הראשון ממוזרח, בצד הדרומי של העזרה³⁵.

בזה נשלם סדר שאיבת המים.

סדר הולכת המים למזבח והניסוך, יתבאר בפרק הבא בס"ד

שהשאיבה עצמה תהיה בשמחה, וכמ"ש "ושאתם מים בששון".
32. כנ"ל הערה 30, ולכא' הכלי החזיק ג' לוגין מצומצם וא"כ צריך להזהר מאד מאד שלא יישפך כלום, ואולי היה לכלי מכסה.
33. תוס' סוכה נא: ד"ה קרא מאירי נא. תוה"ר וריטב"א נג. כיון שאם ייכנסו לעזרה לפני שהאיר היום המים יתקדשו בכלי שרת ויפסלו בעלז"ש בלינה. אמנם בשטמ"ק מנחות עח: אות י"ב כתב שלא נפסלים בלינה כיון שגלי קרא ששמחת בית השואבה בלילה.
34. נכנסים דרך שער חולדה בדרום (וכ"כ בעזרת כהנים מדות פ"ב מ"ו ד"ה וכו' המים סק"ב). ואולי שער המים הוא מול שער חולדה, ואינם צריכים להקיף את כל הר הבית דרך ימין עד שער המים.
35. משנה במדות ב' ו'.

את הצלוחית של זהב ביד ימין²⁸, מכוון למצווה²⁹, וממלא מהמעין את כל הצלוחית מים³⁰ בשירה וזימרה³¹.

וכן משמע במאירי נ: שכתב (בתו"ד) שכהן ממלא.
28. כמו כל המצות שעושים בימין, אמנם אין זה עבודה ולא מעכב ימין.
29. כמו כל המצוות, שהרי השאיבה מצווה כמו שלומדים (סוכה נ: מושאתם מים בששון, וכ"כ בציונים לתורה כלל ב' ד"ה והנה מ"ש) ועוד כתב שצריך למלאות לשם ניסוך ע"ש (ועי' רש"י וזבחים קי: ד"ה מי הגא).
30. שהצלוחית מכילה ג' לוגין בדיוק (כנ"ל סעיף ו'), והשיעור ג' לוגין מעכב כמבואר ברמב"ם מעשה"ק י"ט ד', ובליקו"ה סוכה נ., ולנלמד מהלל"מ.
31. מאירי סוכה מב: כששואבין המים מחללין בחללים ובכנורות. וכך מסתבר שהרי כל השמחה היא בשביל השאיבה וא"כ בודאי

פרק ג: סדר ניסוך המים

ה. מיד לאחר הפייס, הכהן שזכה בניסוך המים הולך 'לשער המים'¹⁰, כדי לקחת את צלוחית המים¹¹.

ה. כשהאיר היום¹² הכהן שזכה בניסוך¹³ לוקח את הצלוחית, מכוון שהכלי יקדש את המים¹⁴, ונכנס לעזרה¹⁵ דרך 'שער המים'¹⁶.

ו. מיד כשהמים נכנסים לעזרה¹⁷, הם מתקדשים

את התמיד⁸. בחג הסוכות הכהן הארבעה עשר זוכה בניסוך המים במזבח⁹.

כלה"מ ד' ה'.

8. משנה ביומא כה. ומפורט שם (ובתמיד ל.) "וגה הכהנים: שוחט, זורק, מדשן מוזבח הפנימי, מדשן המזורה, שש כהנים מעלים את האברים לכבש, ושלושה כהנים מעלים את המנחת נסכים חביתין והיין.
9. במשנה ביומא כה: כתוב שכל יום תמיד קרב בתשעה (היינו תשעה כהנים שמעלים את האברים מנחת חביתין ויין לכבש), ובסוכות בעשרה - עוד כהן שמוליק את המים. ומבואר בראשונים שם (תו"י תוה"ר וריטב"א) שמחשבים במשנה שם רק את הכהנים שזוכים בפייס השני, ולפי"ז מבואר שניסוך המים זוכים בפייס השני. וכ"כ הגב"א יומא כב: ד"ה והרי, ומוזבח אבנים ח"ב י"ח ד'. ובתו"י"ט ביומא שם כתב שהכהן הארבע עשרה (שעומד לימין הכהן הזוכה ביין) הוא זוכה במים, וכ"כ בשלטי הגבורים (לר"א הרופא) בענייני שמחת בית השואבה, והרמ"ע מפאנו בסדר העבודה פרק ה'.
[ולפי"ז מוכח שרק כהן מהבית אב של אותו יום יכול לנסך, כדעות

שהמים הם חובת התמיד. א"נ לפ' לדעות שהמים הם חובת היום אך הם ישייכים גם לתמיד שהרי מנסכים אותם יחד ואכ"מ].
והנה אפשר לפרש שההוא זוכה רק להוליך את המים לכבש כמו אברי התמיד והנסכים (וכך למד הקה"י מנחות ח' ד"ה והנה הרמב"ם,

וביומא ח' ד"ה ובענין, וכן משמע קצת בתו"י ביומא שם סד"ה ושנים שהק' רק על הוזכר מדוע לא עשו אותם בפייס הרביעי ולא הק' על המים). ולפי"ז הכהן שזוכה בפייס הרביעי להעלות את כל האברים והיין הוא גם מנסך את המים, וכן משמע קצת ברש"י סוכה מח: ד"ה כמין ובמאירי שם ובתפא"י אות מ"ט, שכהן אחד מנסך את היין והמים.
אבל בתוס' יומא כה. סוד"ה דתנן כתבו שהכהן שזוכה בפייס בהולכת המים הוא גם מנסך, וע"כ הכהן שניסך את היין לא ניסך את המים. וכ"כ בעבודת הקרבנות ח"ב ס' קע"ח ששני כהנים ניסכו, וכן מדויק ברמב"ם תמו"מ י"ח (כמו שדייק בישועת משה סי' מ"ה),

א. בכל יום בחג הסוכות' הלכה למשה מסיני לנסך מים במזבח². כדי שיתברכו גשמי השנה³.

ב. זמן ניסוך המים הוא בבוקר⁴, בשעה שמנסכים את היין של קרבן התמיד⁵.

ג. בפייס השני⁶ שלושה עשר כהנים⁷ זוכים להקריב

1. במשנה בסוכה מב: ניסוך המים שבעה, וגם בשבת. ודלא כר' יהודה (במשנה מח: שמנסכים גם בשמיני עצרת).

2. סוכה לד. מה. ועוד מקומות, וכן נוקט הרמב"ם תמו"מ י' ו'. אמנם בגמ' שבת קג: ריב"ב דורש מאותיות מ' מ' מ', ובזבחים ק: ר"ע דורש מ'ונסכיה", וכתב המהריק"ו שזה רק רמז ועיקרו הוא הלל"מ, וכ"כ הרמב"ם בפיה"מ סוכה סופ"ד שניסוך המים הלל"מ מ' ויש לו רמזים נסתרים בתורה.

3. ר"ה טז.

4. הגמ' ביומא כה: מוכיחה שמנסכים מים עם תמיד של שח, ולא עם תמיד של ביה"ע.

5. מוכח במשנה בסוכה מח: שניסוך היין והמים נגמר בבת אחת, וכ"כ הרמב"ם תמו"מ י' ו' ע"ש שם מולח"מ. "מ'טעם שמנסכים יחד כדי ששרית הלויים על היין תהיה גם על המים, ועי' מקד"ד י' ד' מה שביאר.

6. בדיעבד: אם לא ניסך את המים עם התמיד, אפשר לנסך כל היום. הראשונים נחלקו האם אפשר לנסך בלילה קודם (וביום שאחרי), ותלוי האם ניסוך המים חובת היום או חובת התמיד (עי' תורת הקרבנות הלכות ניסוך המים סעיפים ל' ל"א).

7. משנה בתמיד פ"ג מ"מ. ומבואר שם שנכנסו לפייס השני אחרי קריאת הגבר (שקורא סמוך לעלוה"ש) ולפני שהאיר המזרח שהרי כשהאיר המזרח כבר שוחטים את התמיד, וזה הזמן שהולכים לשאוב את המים.

8. הכהנים מהבית אב של אותו יום, שגם ברגלים עבודת התמיד נעשה ע"י משמר הקבוע כמבואר במשנה בסוכה נה: ורמב"ם

וכ"כ בקה"י מנחות ח' כדי שלא יהיה מצוות חבילות באותו כהן.
10. כמו שהכהנים שזכו בתמיד הלכו מיד לאחר הפייס ללשכת הטלאים לבדוק את הטלה ולהביאו לעזרה, כמבואר בראשונים במס' תמיד.

11. שהרי הוא זוכה גם בהולכת המים וההולכה מתחילה מיד כשהמים נכנסים לעזרה ומתקדשים, ועוד שלפעמים השואב הוא זר ואינו יכול להכנס לעזרה, ואף אם הוא כהן אינו לבוש בגד"כ ואינו יכול להוליך את המים.

12. כמו שנתבאר בפרק ב' סעיף י"ג שאם יכניסו את המים לפני עלוה"ש הם יפסלו בלינה.

13. כנ"ל פרק ב' סעיף ט"ו מי הוזכה.

14. שכלי שרת אין מקדשין אלא לדעת, רמב"ם פסוה"מ ג' כ' וליקו"ה סוכה נ., ולכאורה צריך לכוון שיתקדשו לשם ניסוך המים כדי שיחול שם קרבן (ועי' ח' הגר"י וזבחים ב.).

15. לכאורה כל העם לא נכנסים עמו לעזרה כיון שאסור להם להכנס לעזרת כהנים שלא לצורך, ובפרט ששער המים היה סמוך למזבח וגם כהנים לא נכנסים שם שלא לצורך. וכ"כ העזרת כהנים מדות פ"ב מ"ו (ד"ה שבו מכניסין).

16. משנה בסוכה מח, רש"י ותוס' מביאים את המשנה במדות ב' ו' שנקרא שער המים כיון שבו מכניסים צלוחית של מים בחסות הסוכות.

17. היינו לחלל שער המים, ששערי העזרה התקדשו (עיין משל"מ ביהב"ח ז' י"ג).

בקדושת הגוף¹⁸ לקרבן¹⁹.

ז. כשנכנסים לעזרה²⁰ שני כהנים²¹ תוקעים בחצוצרות²² ומריעים ותוקעים²³ משום שמחה²⁴.

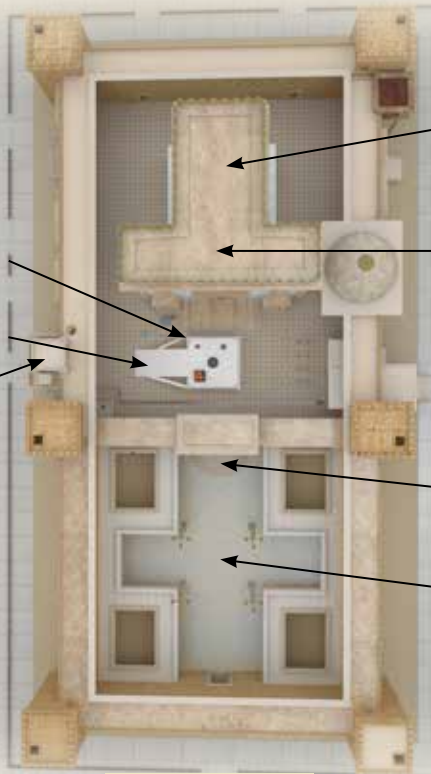
ח. הכהן מכוון למצווה²⁵ ולשמה ומברך על עבודת ההולכה²⁶, ומוליך את המים לעבר המזבח שעומד מול השער²⁷.

ט. הכהן שומר על המים שלא יישפכו²⁸ ולא יתגלו²⁹ עד שעת הקרבתם, ויזהר לא להסיח דעת מהם³⁰.

י. לאחר הקרבת התמייה, המנחה והחביתין, הגיע זמן ניסוך היין והמים³¹.

יא. הכהן שהקטיר את החביתין יורד

מראש המזבח³² לאמצע הכבש בצד שמאל ולוקח את היין בימינו³³, והכהן שאוחז את המים עולה בכבש בצד שמאל³⁴, ונפגשים.

בית המקדש ועזרת הנשים

18. תוס' סוכה נא: ובמאירי וברשב"א נג. שאין כלי שרת מקדשים בחוץ אלא בתוך העזרה, ע"פ הגמ' בזבחים פח.

19. ולכן הניסוך נחשב עבודה וצריך כהן (יומא כו:), וכלי שרת (רמב"ם פסוה"מ ב' כ"ד) וימין (עי' חזו"א מנחות כ"ב ו' ו') ויש בהם מעילה (מעילה יג), ופסול לינה (סוכה מח: נ), ומשקה ישראל (ירושלמי סוכה סופ"ד), ויוצא (תוס' סוכה נ), והקריבהו לפחתך (סוכה נ), ומעושינים פסולים ונלמד מ"תמימים" (זבחים סד). לפיה "מורע" ב' שם, ופסול דיחוי (רמב"ם איסו"מ ו' ו'), וזר שניסך חייב (יומא נד), ובחזק חייב (זבחים קט:), ו"א שאפשר להביא נגדבה (משכנות יעקב י"ד ס"ו) חזו"א או"ח ק"כ ו' ו' ומנחות כ"ד ח'), וחייבים עליהם משום פיגול נותר וטמא (תוספתא סוכה ג' ז'), וציץ מרצה (מקד"ד ל"ג ב, חזו"א אות קכ"ד לדרך לד.).

20. כך משמע ברש"י סוכה נג: (במשנה) ובמאירי ורע"ב שם שתקעו רק אחרי שנכנסו לעזרה, וכ"כ התפא"ר בהילכתא גבירא. 21. לכאורה הם שני הכהנים שתקעו בשער ניקנור ובשער עזרת הנשים, ונשארו במקדש עד שחזרו מהשאיבה (כיון שאסור לצאת עם בגד"כ מהמקדש כ"ל הערה 24).

22. רמב"ם כלה"מ ז' ו'. 23. משנה בסוכה מח. ובמשנה נג: שלוש למילוי המים וברש"י שם. 24. רש"י במשנה מח. משום שמחה דכתיב "ושאתם מים כששון", וברביט"ב א' שם להרבות שמחה, ורש"י נד. ד"ה ג. אמנם בירושלמי סוכה ד' ו' כתוב כדי לעשות בפרהסיא, וביארו המפרשים כדי להוציא מהצדוקים שלא מודים בניסוך המים.

הטעם שלא תקעו מיד בשעת השאיבה, כיון שרק כשהמים נכנסים למקדש ומתקדשים - נגמרת מצוות השאיבה (חידושי בתרא), או שרצו שהשמחה תהיה רק לפני ה' במקום המקדש ולא בחוץ (הילכות שלמה ח"ב עמ' ר"מ).

25. כמו בכל המצוות.

26. כמו בשאר העבודות, עיי' מל"מ ריש מעשה"ק. עבודת הולכה: במנחת נסכים יש הולכה (אף שאין קמיצה וקבלה) כמבואר במשנה בזבחים ריש מג. שיש בה פיגול (אלא שאין חייבים כרת), וע"כ פיגול בהולכה ע"ש בקר"א עול"ש והגר"י, וכ"כ הר"ש בתו"כ...

וכן במי החג יש פיגול כמ"ש בתוספתא סוכה ג' ז', וגם לגי' הגר"א שאין חייבים משום פיגול מ"מ שייך מחשבת פיגול אלא שאין חייבים, וע"כ פיגול בהולכת המים ומוכח שיש, וכן אמר הגר"א גרבוש שליט"א. [החס"ד ועוד אחרונים נדחקו לפרש את התוספתא כר"מ שהובח מפגל את הנסכים, אמנם זה רק לדעות שהמים חובות התמיד (ע"ש בחזו"א), וגם לדעת אלו יל"ע טובא האם מתפגלים עם הובח, ועוד שלגירסת הגר"א אין חייבים א"א לפרש כן]. ובכל דבר שאין לו מתיירים ההולכה מתחילה משעת הקידוש בכלי כמ"ש המקד"ד ז' ג'.

27. בחנוכת הבית אות ט"ו כתב ששער המים הוא מול המזבח, וכ"כ בתפא"ר מידות פ"א אות ל"ה, ובעזרת כהנים שם.

28. שהשיעור מעכב ואם נשפך מעט נפסל כנ"ל פ"ב סעיף י"ב.

29. אם נתגלה פסול, משנה בסוכה מח:

30. הסח הדעת פוסל כמ"ש בפסחים לד.

31. שהרי מנסכים את המים בשעת ניסוך היין כנ"ל סעיף ב'.

שבהם יורדים היין והמים לשיתין, כדי שהמזבח יראה מלא ושבע בשעת הניסוך⁴¹.

טז. וכן עושים שלוש הכנות לשירת הלויים⁴²:

1. סגן הכהן הגדול עומד⁴³ על קרן המזבח⁴⁴ וסודר בידו, כדי לסמן ללויים מתי להתחיל לשיר⁴⁵.

2. שני כהנים עומדים על שולחן החלבים שבמערב הכבש, וכידם חצוצרות של כסף, תוקעים מריעים ותוקעים⁴⁶, כדי לסמן ללויים שיתכוננו לשיר⁴⁷.

3. שני הכהנים יורדים משולחן החלבים, והולכים לדוכן⁴⁸, ועומדים ליד הממונה על כלי השיר אחד מימינו ואחד משמאלו⁴⁹, כדי לתקוע בזמן השיר⁵⁰.

טז. הכהנים המנסכים עומדים כל אחד ליד ספל, והכלי בידו הימנית⁵¹.

יז. אומרים⁵² למנסך המים⁵³: הגבה את ידך⁵⁴, ומגביה. וכן מנסך היין מגביה⁵⁵.

מקום הניסוך בקרן מערבית דרומית

הכבש והמזבח שער המים

ההיכל וקודש הקדשים

האולם

ט"ו המעלות

עזרת נשים

אבל לדעת רש"י בסוכה שם הספלים לא עומדים על הנקב שבמזבח, ומהספלים היין יורד למזבח ומהמזבח לנקב, ופוקקין את הנקב שבמזבח (כמ"ש רש"י מט:).

41. סוכה מט: והובא במאירי וליקו"ה שם. 42. דעת תוס' בברכות לה. (ד"ה שאין) ומאירי שאין דין שירה על ניסוך המים והשירה רק משום היין, אלא שמונסכים את היין והמים יחד. אבל ברש"י סוכה נ: ד"ה בשיר משמע שגם המים טעונים שירה (לגי' הב"ח ויעב"ז, אמנם המהרש"ל מוחק), וכן ברש"י נד. ד"ה ג' כתב: הא תקע ליה בשעת ניסוך המים ע"ש.

43. תמיד פ"ז מ"ג (לג): רמב"ם תמו"מ ו' ו' (ומשל"מ בהלכה א') וליקו"ה בתמיד שם (תורת הקדשים י'). אמנם בראב"ד בתמיד שם מבואר שהסגן עומד רק אם הכה"ג מנסך, אבל אם כהן הדיוט מנסך הסתפק האם הוא עצמו מניף או כהן אחר, ובתפא"ר כתב שכהן אחר מניף.

44. היינו על קרן מערבית דרומית שסמוכה לניסוך היין והמים, עיי' רע"ב תמיד שם.

45. ראב"ד רע"ב ותפא"ר שם.

46. תמיד פ"ז מ"ג (לג:).

47. הרא"ש מבאר כד"ש הלויים יתקבצו, והתו"ט ותפא"ר כתבו שהוא לעורר את הלויים להתבונן על הנפת הסודרין שאו מתחילים לשיר.

48. הדוכן ה'ג המעלות שבין עזרת ישראל לעזרת כהנים, רמב"ם ביהב"ח ו' ו'.

49. תמיד פ"ז מ"מ. בשלטה"ג (לר"א הרופא) כתב שעומדים לפני הלויים, אמנם בבאר הגולה ח"ב פ"ב סל"ד כתב שעומדים מאחורי הלויים.

50. ראב"ד בתמיד שם, ותפא"ר ל"ז.

החזו"א מנחות כ"ב סס"ק ו' הסתפק האם ניסוך היין והמים כשר בשמאל. אמנם אף אם כשר בשמאל מ"מ צריך לעשות בימין כמו בשאר מצוות (וכמ"ש המקד"ד ט"ו ה')

51. החזו"א מנחות כ"ב סס"ק ו' הסתפק האם ניסוך היין והמים כשר בשמאל. אמנם אף אם כשר בשמאל מ"מ צריך לעשות בימין כמו בשאר מצוות (וכמ"ש המקד"ד ט"ו ה')

52. במאירי יומא כו: כתב שהכהנים צווחים לו הגבה ידך.

53. במשנה בסוכה מח: כתוב אומרים למנסך, והרמב"ם תמו"מ י' ח' כתב שאומרים למנסך המים וכמשנ"ל לעיל ששני כהנים ניסכו את היין והמים.

54. שיראו שאינו מנסך על רגליו כהצדוקים שאינם מודים בניסוך המים. והובא דין זה ברמב"ם שם, כיון שבתחילת בית שלישי יתכן שעדיין היו צדוקים כמ"ש הקר"א מנחות סה. (עיי' משמח"ל יומא ק"ח).

55. ברמב"ם מעשה"ק ב' א' הביא גם בניסוך היין שמגביה ידו, וכתב הכס"מ שאורחא דמילתא נקט. ובחזו"א סוכה ג' ה' מבאר שכוונת הרמב"ם שלא יניח את הכלי שהיין יישפך מאליו, אלא

יב. שני הכהנים עולים בצד שמאל של הכבש לראש המזבח³⁵, ופונים לצד שמאל³⁶ עד שמגיעים לקרן מערבית דרומית³⁷.

יג. סמוך לקרן מערבית דרומית עומדים שני ספלים של כסף³⁸, הספל המזרחי עבור ניסוך היין, והמערבי עבור ניסוך המים³⁹.

יד. לפני הניסוך, סותמים את הנקבים של הספלים⁴⁰

32. לדעת רש"י ותוס' ביומא כו: ורמב"ם (וכן נוקט הליקו"ה) שכהן אחד מקטיר את כל האברים, הוא זוכה גם בהקרבת המנחה חביתין ויין. אבל לדעת תו"ר תוה"ר וריטב"א ביומא שם (וכו), ששה כהנים מעלים את האברים, א"כ עוד שלושה כהנים מעלים את המנחה חביתין ויין, ולפ"ז הכהן אינו יורד מראש המזבח אלא עולה מהעזרה.

33. כדי להוליך ולנסך בימין.

34. ברייתא בזבחים סד: וסוכה מח:

35. ברייתא שם ושם.

36. משנה בסוכה מח. ופנה לשמאל. הטעם שלא מקיפים דרך ימין, שמא היין והמים יתקלקלו מהעשן של המערכה (זבחים סד). דעת הרמב"ם שיכולים לעלות בימין בלי היין והמים ולהקיף את המזבח עד קרן דרום"ע, וכהן אחר יעלה ע"ה היין והמים בשמאל ויביא להם.

37. ששם נמצאים הספלים כמ"ש בסעיף הבא.

38. משנה בסוכה מח. רמב"ם תמו"מ י' ז'. וכן מבואר בזבחים סג. שמונסכים בקרן מערבית דרומית, ומבאר רש"י ששם היו השיתין ורק שם אפשר לנסך.

39. משנה בסוכה מח: וביארו המאירי ופסקי הרי"ד כדי שיפגע בספל של היין תחילה שהוא תדיר וקודם למים, והובא בזבחה תורה.

40. לדעת תוס' סוכה מח: (ד"ה כמין) הספלים עומדים על הנקבים שבמזבח (ומהנקב בספל יורד מיד לנקב שבמזבח), וכ"כ הריטב"א ומאירי שם ומרה"ק ותמו"מ י' ז'. ולפ"ז פוקקין את הנקב שבספלים, וכתב הובח תורה שם שלפ"ז לא פוקקין לגמרי אלא רק מעט - והיין והמים ממשיכים לרדת.

יח. הכהנים מכוונים למצווה ולשמה⁵⁶ ומברכים, מתכופפים⁵⁷ ושופכים את היין והמים ביחד⁵⁸ לתוך הספל, ומסיימים בשווה⁵⁹. וממתינים לאחר ששפכו עד שירדו עוד ג' טיפות⁶⁰.

יט. כשמתחילים לנסך הסגן מניף בסודר שבידו⁶¹, והממונה על

מטה את הכלי בידו שתהיה שפיכה מכוון.

60. ביין צריך לכוון לשם הקרבן, ולשם הבעלים שהם הציבור, וכן

כתוב ביין (במדבר ט"ו ז') "ריח ניחוח להשם" וא"כ צריך לכוון גם לשם ריח ניחוח לה' כמבואר בובחים מו; אמנם במים לא כתוב ואולי הוקש ליין וצ"ע.

57. במשנה בתמיד ז' ג' (לג): כתוב בניסוך היין שחה לנסך, וכן ג' הרא"ש ש שם וברמב"ם תמו"מ ו' ז' ובלק"ה בתמיד שם (תורת הקדשים י'). והטעם לכאורה כדי שייכנס כל היין לספל. ויל"ע האם מנסך המים גם שוחה שהרי צריך להגביה ידו. אבל הראב"ד שם גורס שחה לנסך, שמתחילים לשיר רק בגמר הניסוך ע"ש. 58. לח"מ תמו"מ ו' ז', ומבאר המקד"ד י' ד' כיון שהיין תדיר והמים מקודש ואין לאחד מהם קדימה לכן מנסכים יחד. אבל במאירי ופסקי הרי"ד סוכה מה: כתבו שהספל של היין במזרח כדי שייפגע בו תחילה שהוא תדיר, משמע שמתחיל לנסך קודם את היין, וי"ל. 59. משנה בסוכה מה:.

60. כמבואר בירושלמי בתרומות י"א ד'. ועיין מקד"ד ח' ב' וחזו"א מנחות כ"ז ט' שנהלקו האם מותר לתת יותר משלוש טיפות. 61. תמיד פ"ז מ"ג, ולפי הגירסא שחה לנסך (לעיל בסעיף הקודם)

ניסוך היין והמים בספלים שבקרבן מערבית דרומית-הסגן מניף בסודר ללווים שיתחוו בשיר

השיר רואה את הנפת הסודר ומתחיל לנגן בצלצל⁶². כ. מיד הלוויים מתחילים באמירת השירה⁶³, ומנגנים בכלי שיר⁶⁴, וכן מוסיפים לנגן גם בחליל⁶⁵.

שמיד כששוחה לנסך הסגן מניף, ומתחילים לשיר בשעה שמתחיל לנסך. אבל הראב"ד גורס שחה לנסך, ומפרש שמניף ומתחילים לשיר רק בגמר הניסוך. 62. משנה בתמיד שם.

63. בחול המועד אומרים שיר של חול, וביו"ט י"א שיר של חול (טו"א ר"ה ל: שלטה"ג געוה"ש ק"ד י"ד), וי"א שיר של יו"ט (מ"א קל"ב ד' מ"ח ש"ב ג' אבנ"ג או"ח כ"ד ה').

64. משנה ערכין י. ורמב"ם כלה"מ ג' ג'. 65. ערכין י. רמב"ם כלה"מ ג' ו', שנים עשר יום בשנה מוסיפים חליל (ועיין קונטרס תורת הקרבנות עבודת הלוויים פ"ד ס"ה).

כא. הלוויים מחלקים את השיר לשלושה פרקים⁶⁶, ובתחילת כל פרק, שני הכהנים⁶⁷ תוקעים מריעים ותוקעים⁶⁸, והם תשע התקיעות שעל הקרבן.

כב. בכלפעם שתוקעים - כל העם הנמצאים בעזרה משתחוים⁶⁹ לצד ההיכל⁷⁰, בפישוט ידיים ורגליים⁷¹.

כג. לאחר הניסוך שני הכהנים יורדים בכבש בצד שמאל⁷².

בזוה נשלם בס"ד סדר ניסוך המים במזבח

66. במשנה בתמיד ז' ג' כתוב 'על כל פרק תקיעה', וברא"ש שם הוכיח מהמשנה בסוכה נג: שהיה ג' פרקים ובכל פרק תקעו תר"ת.
67. הנ"ל בסעיף ט"ו שעומדים ליד המזונה.
68. בתוס' סוכה נד. ד"ה שיר מבואר שתוקעים בתחילת כל פרק, וכ"כ הח"נ בתמיד לג: בדעת הרע"ב, והתפא"י אות מ"ב בדעת הרמב"ם, אבל התני"ט ותפא"י בתמיד ז' ג' ובסוכה ה' ה' לומדים בדעת הרע"ב שתקעו בסוף כל פרק ע"ש.
69. משנה בתמיד ז' ג' 'על כל תקיעה השתחויה'.
70. רש"י וריטב"א יומא כא. כתבו שבזמן ההשתחוואה כולם באו (על ידי נס) למזרח העזרה כדי להשתחוות למערב.
71. כמו כל ההשתחוואה, וכ"כ התפא"י בתמיד שם אות מ"ג.
72. משנה בובחים סג: וברייתא סד: שהעולה לניסוך חוזר ויורד בשמאל הכבש.

פרק ד: סדר זקיפת הערבות

ה. בערב יום טוב ראשון של סוכות¹² שלוחי בית דין¹³ יורדים ל'מוצא', ומלקטים משם ערבות גדולות באורך אחת עשרה אמה¹⁴ או יותר¹⁵.

ז. מביאים את הערבות לבית המקדש¹⁶, ומניחים

בשעת ניסוך המים¹⁷, ואח"כ ליטול ביד ולנענע כמו בלולב¹⁸. ויבואר בהמשך הפרק בס"ד

ה. לפני חג הסוכות ביי"ד שומרים שדה של ערבות מהודרות עבור בית המקדש¹⁹, במקום סמוך לירושלים הנקרא 'מוצא'²⁰.

א. הלכה למשה מסיני²¹ שבכל יום בחג הסוכות²² יש להביא ערבה למקדש, מלבד הערבה שבלולב²³.

ב. שיעור הערבה²⁴ אפילו ענף אחד באורך שלושה טפחים²⁵, ועלה אחד. אמנם להידור מצווה הביאו ענפים רבים²⁶ וארוכים מאוד²⁷.

ג. המצווה היא להעמיד את הערבות מסביב המזבח

12. במשנה בסוכה מה. כתוב בערב שבת, ובתפא"י אות ל' כתב שה"בערב יו"ט אלא קמ"ל שגם בשבת מותר לטלטל את הערבות. ובערוך לגר כתב שביו"ט מותר בטליטול ואין צריך להביא את הערבות מערב יו"ט לבית המקדש.
13. סוכה מג: שלוחי ביי"ד מייתי לה, ובר"ן שם. והובא ברמ"א תרס"ד ב' שנהגו שהשמש מביא לביהכ"ס ערבות למכור, וזכר למקדש ששלוחי ביי"ד היו מביאים.
14. ברייתא בסוכה מה, והגמ' מבארת הטעם שצריך י"א אמה כדי שיעמוד על היסוד ויעלה אמה מעל המזבח ויתכופף אמה (ע"ש ברש"י), ראה להלן סעיף י"א.
15. בערוך לגר כתב שאם מצאו ערבות באורך י"ב אמה עדיף כדי שיוכלו להעמיד אותם על הארץ (ולא על היסוד), וכתב שלכן הרמב"ם השמיט להביא ארוכות י"א אמה שרק בבית שני עשו כך כשלא מצאו יותר גדולות. ואולי עדיף י"ג אמה שיוכלו להעמיד על הארץ ליד הקרנות כלשון הפסוק.
16. עור כתב הערו"ל שאם לא מצאו באורך י"א אמה מביאים בכל אורך שיהיה ומעמידים על הסוכב או בראש המזבח אך לא פחות משיעור ג' טפחים כנ"ל.
17. רמב"ם לולב ז' כ"ב. לכאורה הניחום בלשכה בהר הבית (ועי' להלן הערה 22) אמנם בברייתא סוכה מג: מובא מעשה שהניחו אותם מערב שבת בעזרה.

8. כך דעת הרמב"ם י, וי"א בשעה שמוליכים את המים למזבח, ומבואר להלן סעיף ט.
9. רמב"ם לולב ז' כ"ב, ורש"י בתשובה המובא בכס"מ שם (ובמחז"ו שפ"ב ואו"ז ח"ב שט"ו) שלא מקיפים בערבה כלל אלא בלולב. וכן דעת הרמ"א תרס"א ב' ותרס"ד ז' (ע"ש בבאור הגר"א), וכן סתימת המ"ב תרס"ד י"א כדעת הרמב"ם (ובשעה"צ ז' הביא את החולקים). וכן נוהגים כל הימים להקיף בלולב. אמנם השו"ע תרס"ד ג' מחמיר ביום השביעי להקיף בערבה ובלולב.
10. ראב"ד מעילה פ"ה ה"ה, וביאר דבריו הטו"א ר"ה כח. (ד"ה בשופר) שהרחיקו כל אדם מהשדה ואסרו להנות כדי שלא יכלו את הכל ולא יאשר ערבה למקדש. אמנם הקר"א במעילה י: לומד בדעת הרמב"ם (מעילה ה' ו') שהשדה שלקחו ממנה את הערבות היתה של הקדש, ולפי"ז אין צריך לייחד ערבות.
11. משנה בסוכה מה, ובגמ' כתוב שהמקום נקרא 'קלניא'. וכתב הרע"ב שעד היום כך שמו והערבה מצויה שם. ובמאירי כתב שהוא מקום למטה מירושלים ומים מתקבצים לשם ונעשה יער של ערבה. והטעם שלקחו דוקא משם כיון ששם היו ערבות ארוכות י"א אמה (כפות תמרים) א"נ כיון שהוא סמוך לירושלים ואין מעבירין על המצוות (מזבח אבנים ח"ב כ' ז').

1. סוכה לה. רמב"ם לולב ז' כ' וע"ב סוכה ד' ג', מ"ב תרס"ד י"א. ודעת אבא שאול בסוכה שם שנלמד מפסוק 'עריב נחל'.
2. בשבת: רבנן גזרו שערבה אינה דוחה שבת (משנה בסוכה מב); מלבד ביום השביעי ערבה דוחה שבת כדי לפרסמה שהיא מהתורה (סוכה מג).
3. רמב"ם לולב ז' כ', שו"ע תרס"ד ו'. בשו"ע שם מביא י"א שיוצאים בערבה שבלולב, וביאר המ"ב שיוצא כשהגביה פעם שניה לשם ערבה. עור כתב המ"ב בשם הבכור (י"ח) (תרס"ד י"ח) שאם הוציא את הערבה מהלולב ונטלה בפני עצמה יוצא לכו"ע. אמנם המאירי בסוכה מה: כתב שהערבה שבלולב הוקצתה למצוות ע"ש.
4. ברמב"ם לולב ז' כ' מבואר ששיעור זה נאמר גם למקדש, הוכיחו הערו"ל סוכה מה. ורש"י שם ג' ע"ש.
5. שו"ע תרס"ד ד'. אמנם דעת רש"י בסוכה מה: שאין שיעור לאורך הערבה, וכתב המנ"ח שכ"ד ה' שכן סתימת הרמב"ם לולב ז' כ'. 6. לשון המשנה בסוכה מה. מורביות ומוקפין אותן וכו' הכל בלשון רבים - משמע כמה ערבות. וכן בברייתא שם רבות ארוכות וגבוהות. ובערו"ל שם דייקן ממש"כ רבות, אך כתב שהריטב"א גורס רכות (ולא רבות) - כדי שיתכופפו על המזבח וכן גירסת פסקי הרי"ד. 7. אחד עשרה אמה, כמבואר בסעיף ה'.

אותם בגיגיות מזהב¹⁷ מלאות מים¹⁸, כדי שהעלים לא יכמשו¹⁹.

ז. וכן בכל יום של חול המועד²⁰ שלוחי בית דין יורדים לפנות בוקר למוצא²¹, ומביאים לבית המקדש ערבות טריות²².

ה. לאחר שייחדו את הערבות לזקיפה, אסור להנות מהם²³.

ט. לפני שמנסכים את היין והמים במזבח, מביאים את הערבות לעזרה²⁴.

י. בשעת ניסוך המים²⁵ כהנים²⁶ לוקחים את הערבות, מכוונים למצווה ומברכים²⁷,

17. משנה סוכה מה.

18. רש"י שם. במעשה רוקח והובא בשושינים לדוד (במשניות) מפרש שבכלי זהב יש סגולה שלא יכמשו גם בלי מים.

19. וכתב המ"ב תרס"ד י"ח שאף שכמוש כשר אך עשו כן להידור מצוה.

20. מבואר ברמב"ם לולב ח' כ"א שכל יום מביאים, וכ"כ התפא"י בסוכה פ"ג אות כ"א שכל יום חותכים חדשים (וכן בהילכתא גבירתא שם). וכן מוכח במשנה שלוקטים בער"ש עבור שבת, וברש"י מעילה יג: (ד"ה ערבה) ובחש"ל שם. וברמ"א תרנ"ד כתב להחליף הערבות שבלולב כל יום להידור מצוה.

21. במשנה בסוכה מה. מוכח שרק לשבת לקטו מבערב, משמע שכל יום לקטו סמוך לשעת הזקיפה במזבח ולא צריך להניחם בגיגיות עם מים.

22. ברש"י מעילה יג: (ד"ה ערבה) כתב שמסדרים את הערבות בהר הבית, וכן ג' הברכה יג: ומכאן המתן בסתר שהביאו הרבה ערבות להר הבית ובררו את הערבות המוכרות עבור המצווה, ושאר הערבות מותרות. אמנם השטמ"ק גורס ברש"י שמסדרים אצל המזבח וכ"כ רבינו גרשון והצ"ק, ולכא"ה הכוונה לזקיפה סביב המזבח.

23. משנה במעילה יג: לפי רש"י ר"ג ותוס'. החש"ל שם מבאר שהאיסור משום מוקצה למצוות, הקר"א מבאר שאסור מדרבנן כיון שדומה לקדשים, ועיין מתן בסתר.

24. כדי שיהיו מוכנים מיד בשעת הניסוך.

25. הרמב"ם בכלל מ"ז ו' כתב שתוקעים בשעת ניסוך המים, ובלולב ז' כ"א כתב שתוקעים בשעת זקיפת הערבה (וע"כ הם אותם תקיעות כמו שמוכח במשנה בסוכה ג: שאין יותר מארבעים ושמונה). וכתב האחרונים שמוכח ברמב"ם שזקוף בשעת ניסוך המים, עיין שמחת עולם והר המוריה בהל' לולב, בכורי יעקב תר"ס א', ליקוטי הלכות סוכה ג: (עין משפ"כ).

אמנם רש"י סוכה נה. ד"ה ה"ג וריטב"א ג: כתבו שזקוף בשעה שהולכו את המים למזבח. ובערו"ל סוכה נה. שפ"א ג: ועמק ברכה נדחקו לפרש כן גם ברמב"ם.

[והנה הרמב"ם כתב שתוקעים כשמביאים ומסדרים, ואולי מתחילים לתקוע כשמביאים וגומרים כשזוקפים, וכן הוא לענין הניסוך שתחילת התקיעות בשמוליים וגומרים כשמנסכים. וגם ברש"י יש לפרש כן, וכן משמע קצת בדבריו שפירש בגמ' שזקוף בשעת ניסוך המים אין צריך לתקוע בשעה שמוליים. ולפי"ז אין מחלוקת, וצ"ע].

26. כיון שאסור לזר להכנס לעזרת כהנים וכנגד המזבח, ועוד שזקיפת הערבות היא כעין עבודה (עי' גילויים לקר"א מעילה סי' ל"ו).

27. מבואר ברש"י סוכה מה. שרק בזמנינו שזה מנהג לא מברכים אבל בזמן המקדש מברכים, וכ"כ תוה"ר שם מג: ע"ש. אמנם בפיה"מ שם משמע שגם במקדש לא מברכים, עיין מרומי שדה מג: (ד"ה ואל תתמה) מה. (ד"ה איתמר) ושפ"א מה. (בתוד"ה והא).

ומניחים אותם מסביב המזבח²⁸.

יא. אם מצאו ערבות באורך י"א אמה²⁹, מניחים אותם על יסוד המזבח³⁰ בצד מערב וצפון³¹, בין הקרנות³², וראשי הערבות מתכופפים אמה על ראש המזבח³³.

העמדת הערבות סביב המזבח על היסוד - בצד צפון ומערב

מערב

יב. בשעה שמביאים וזוקפים את הערבות³⁴, שני

28. בסוכה מה. לומדים מאסרו חג בעבותים, ופירש רש"י אסרו כמו הקיפו.

דעת כמה ראשונים שלמ"ד ערבה בנטילה (וכך פוסקים להלכה, ע' טושו"ע או"ח תרס"ד) נוטלים את הערבות ומנענעים אותם לפני הזקיפה במזבח, ואח"כ הכהנים מקיפים את המזבח עם הערבות פעם אחת ובהשו"ע ר"ד פעמים, ואח"כ זוקפים אותם סביב המזבח. עיין רש"י סוכה מג: ד"ה והביאום וריטב"א שם, ומאירי מה. ותוס' מה. ד"ה זוקפין. וכן פסקו הרי"ג ועיטור הל' לולב שמקיפים בערבה. אבל רש"י בתשובה קכ"א חזר בו וסובר שלמ"ד ערבה בנטילה ומ"ד בנטילה לא מקיפים בערבות אלא בלולב, וכן דעת הרמב"ם לולב ז' כ"ב, והר"ן והרשב"א מנהגות כז: ושטמ"ק שם' שמניפים בלולב וכן מנהגינו, והרמב"ם הוסיף שנוטלים אחרי הזקיפה, והובא בפוסקים ובמ"ב בתרס"ד י"א (וכנ"ל סעיף ג). ולכן פירשו בסעיפים כהרמב"ם.

29. נתבאר לעיל (סעיף ה') מהערו"ל שאם יש ערבות באורך י"ב אמה עדיף, ומניחים אותם על הארץ. ואם יש פחות מ"א אמה מניחים על הסוכה או בראש המזבח. ודברי המשנה בבית שני שהיו להם ערבות באורך י"א אמה.

30. סוכה מה.. ופירש רש"י שאם מניחים בקצה היסוד והם נוטות באלכסון (משום הסוכה) - הם עולות אמה מעל המזבח ויורדות אמה ועדיין נשאר רווח שלא יהיו נגרות על המזבח. וכן דעת הרע"ב. ונלמד בגמ' מאסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח" שייגיעו לגובה הקרנות, וכ"כ במהריק"ן לולב ז' כ"א שייגיעו כנגד הקרנות, ובכפופת תמרים. ועי' ריטב"א שם פירוש אחר.

31. שבצדדים אלו יש סוכה.

32. לפי רש"י מניחים דוקא בין הקרנות כנ"ל. אבל במאירי פירש שמניחים דוקא ליד הקרנות כמ"ש "עד קרנות המזבח", וצ"ל שהערבות עמדו ישר ולא נטו באלכסון על המזבח ולכן עלו אמה מעל הקרן והתכופפו אמה.

33. ברייתא בסוכה מה. 'גוחות על המזבח אמה'.

34. משנה בסוכה מה. 'זוקפין אותן וכו' תקעו והריעו ותקעו, ובמשנה ג: שלוש על גבי המזבח ופירש"י כשזוקפין את הערבה. והרמב"ם לולב ז' כתב כשמביאים וסודרין (עי' לעיל הערה 24). והזקיפה בשעה שמנסכים את היין והמים, וא"כ מלבד תקיעות אלו תוקעים תשע תקיעות על ניסוך היין וכנ"ל פרק ג' סעיף כ"א.

כהנים תוקעים מריעים ותוקעים בחצוצרות של כסף³⁵, כדי להרבות שמחה³⁶.

יג. לאחר זקיפת הערבות³⁷, כהנים³⁸ באים ומלקטים ענפי ערבות מהערבות הגדולות שבמזבח³⁹, ומחלקים לכל העם שנמצאים בעזרה⁴⁰.

יד. שעור הערבה לנטילה הוא ענף באורך שלושה טפחים, ועלה אחד⁴¹.

טו. כל העם שבעזרה מנענעים את הערבה⁴², כמו בלולב⁴³.

טז. לאחר הנטילה הכהנים מקיפים את המזבח בלולב, ויבואר בפרק הבא בס"ה.

ובזה נשלם בס"ד סדר זקיפת הערבות

וי"ל שבתקיעות על ניסוך היין הכהנים עמדו על הדוכן (שבין עזרת ישראל לעזר"ב) והוא מדין שירה, אבל בתקיעות אלו הם לשמחה והכהנים עמדו ליד זקיפת הערבות.

אבל המאירי בסוכה מה. כתב שתקעו בשעה שהקיפו עם הערבות את המזבח. (וכן משמע בביאור הגר"א או"ח תרס"ט בראייתו מהתוס') וצ"ע.

35. כמו התקיעות לשאיבת המים במשנה נא, וכשאר התקיעות במשנה ג:

36. תוס' סוכה מה. ד"ה תקעו, והובא בתו"ט. וכן רש"י נה. ד"ה ה"ג (בדעת רבנן) כתב שכל התקיעות שמוסיפים בחג הם משום 'ושאבתם מים בששון' ע"ש. בתפא"ר כ"ד מוסיף שזה גם סימן לנסך את היין [אם תוקעים לפני הניסוך].

37. רמב"ם לולב ז' כ"ב שנוטלים אחרי הזקיפה, ע' תו"ט סוכה ד' ה' (ד"ה וזוקפין) וערו"ל מה. בתוד"ה זוקפין.

38. רבינו מנוח ברמב"ם שם כיון שאסור לישראל להכנס שם. ועיין באר המלך.

39. כך לשון הרמב"ם שנוטלים ממנה ולא את כל הערבות, וכ"כ הערו"ל סוכה מה. בתוד"ה זוקפין ע"ש. ולפי"ז עיקר הערבות נשארות במזבח בשעה שהכהנים מקיפים את המזבח בלולב (וכן משמע ברש"י סוכה מג: ד"ה לא בלולב).

40. רמב"ם לולב ז' כ"ב שכל העם נוטלים את הערבות, עיין תו"ט סוכה פ"ד מ"ג, מנ"ח שכ"ד ה', ערו"ל סוכה מג: ד"ה אלמא. וכן מביא הר"ן בשם י"א שמצוות הנטילה גם בישראלים.

לכם: התוס' בסוכה מג: ד"ה והביאו כתבו שבערבה אין צריך לכם (והובא במנ"ח שכ"ד ה'), ולפי"ז אינם צריכים לזכות בערבה.

41. כנ"ל סעיף ב'.

42. רמב"ם לולב ז' כ"ב, וכנ"ל בסעיף י"ג שהעם מנענעים. ויש לעיין האם נטילת הערבה היא חלק מההלל"מ של זקיפת הערבות, והאם הוא חיוב על כל מי שנמצא בעזרה או רשות.

חבטה: י"א שחובטים את הערבה בקרקע, ע' ריטב"א סוף מג: ומאירי ריש מה. וכן הובא בטור או"ח תרס"ד וברמ"א סעיף ז'. ומשמע שלדעה זו גם במקדש חבטו.

43. בב"ח תרס"ד

פרק ה: נטילת לולב במקדש

ונטילתם¹⁴.
ט. כל יום הכהנים מקיפים את המזבח פעם אחת, וביום השביעי (-הושענא רבה) מקיפים שבע פעמים¹⁵.

י. בשעת ההקפה הכהנים אומרים "אנא ה' הושיעה נא, אנא ה' הצליחה נא"¹⁶.

יא. בכל יום¹⁷ לאחר שגמרו את ההקפות במזבח¹⁸ היו אומרים¹⁹ "יופי לך מזבח, יופי לך מזבח"²⁰.

ז. הכהנים¹¹ הנמצאים בבית המקדש, מקיפים את המזבח עם הלולב¹² משום שמחה לפני ה'¹³.
ח. ההקפות עם הלולב נעשות לאחר זקיפת הערבות

א. ביום טוב הראשון של חג הסוכות מצווה מהתורה ליטול לולב בכל מקום¹.

ב. בשאר ימי חג הסוכות², מצווה מהתורה ליטול לולב רק בבית המקדש³, ויש אומרים בכל ירושלים⁴.

ג. [לאחר החורבן תיקנו ליטול לולב גם בשאר הימים זכר למקדש⁵, אמנם כשייבנה המקדש יחזרו ליטול רק בבית המקדש⁶].

ד. את מצוות הנטילה במקדש יש אומרים שאפשר לצאת גם בלולב שאול⁷.

ה. אין חיוב לבא לבית המקדש כל יום כדי ליטול שם לולב⁸.

ו. כל ישראל הנמצאים בבית המקדש, נטלו לולב במקומם בעזרת ישראל⁹ בבוקר¹⁰.

הכהנים מקיפים את המזבח עם ארבעת המינים ויש אומרים שמקיפים עם הערבות

ובימינו יעקב ט'. וכן מבואר בלבוש שם שההקפות משום שמחה, ובתרגום שני אסתר ג' ח'.

14. כן משמע ברמב"ם ז' כ"ג, וכ"כ במזבח אבנים ח"ב כ' ז'.
15. משנה בסוכה מה: ולפי הדעות שהקיפו בלולב (כנ"ל בסעיף הקודם).

והנה בלבוש תר"ס ב' מבואר שגם ההקפות ז' פעמים בהושענא רבה הם משום שמחה. אמנם בירושלמי סוכה ד' ג' כתוב משום זכר ליריחו, והובא בהרבה ראשונים (ע"טור, המנהיג, רוקח, ראב"ה, שבלי הלקט, אור"ז), וכן בטור תר"ס.

16. משנה בסוכה מה: [הרמב"ם לולב ז' כ"ג גורס אנא ה' הושיעה נא אנא ה' הושיעה נא. וכן הוא בירושלמי ובעין יעקב ופסקי הר"ד ומאיר, אור"ז שט"ו, ויקרא רבה ל' ה'].

מנהיגנו לומר 'הושע נא' בשעת ההקפה זכר למקדש שאמרו הושיעה נא, עיין רוקח בפתחה להושענות, כל בו ע"ב, אורחות חיים לולב ע"ג.

דעת ר' יהודה שאומרים 'אני והו הושיעה נא', וכ"כ הלבוש תר"ס ב'. וכן אומרים בהושענא 'כהושעת אדם', ובסיום ההקפה בכל יום, וכבר העירו האחרונים שאין הלכה כר' יהודה (עיין אוצר מפרשי ההושענות באריכות).

17. כך משמע בב"ח תר"ס שאמרו כל יום, וכ"כ התפארת יעקב (במשניות). אמנם התפא"י (אות כ"ז). ובהלכתא גבירתא) כתב שאמרו כן רק ביום השביעי.

18. ב"ח תר"ס, והיינו לדידן כדעת הרמב"ם שהקיפו בלולב אחרי זקיפת הערבות. אבל לדעות שהקיפו בערבות ואח"כ זקפו, י"ל שאמרו כך אחרי זקיפת הערבות, וכ"כ הרמב"ם סוכה שם (מה:).

19. לכאורה רק הכהנים שהקיפו אמרו, ולא שאר העם.
20. משנה בסוכה מה. והובא במאירי שם ובליקו"ה. אמנם הרמב"ם השמיט, וביאר הערו"ל שרק נהגו כן ואינה תקנה.

חובת ערבה בערבה שבלולב, גם משמע שנטלו בשעת נטילת הערבות (לרש"י לפני זקיפת הערבות ולהרמב"ם אחר), וכן בדברי ראב"צ במשנה במעילה יג: ע"ש. ואולי הם נטלו בשעה שהכהנים הקיפו את המזבח עם הלולב.

11. דעת רש"י סוכה מג: ד"ה והביאו מה: ד"ה אמה ובלקו"ה הלכות מה: ומקיפים, ותוס' מג: ד"ה והביאו מה: ד"ה אמה ובלקו"ה הלכות מה: וכ"כ הט"ז תר"ס ב' גור"א ו' ושעה"צ תרס"ד ו'. [בערו"ל סוכה מה: (ד"ה כהנים) פירש כן גם בדעת הרמב"ם, אמנם החס"ד כלים א' י"א דייק ברמב"ם שישאראלים מקיפים]. ולפי"ז רק כהנים תמימים מקיפים כמבואר בסוכה מד. ובלקו"ה שם.

אמנם דעת הר"י צ"ג יאית הל' לולב שגם ישראלים מקיפים (הובא ברבינו מנוח ברמב"ם לולב ז' ב'), אור"ז ח"ב שט"ו, מיוחס לרשב"א מנחות כז: ושטמ"ק אות ו', וכן הוא בליקו"ה ש' תהלים רמז תש"ג, חוקוני שמות כ' כ'.

12. משנה בסוכה מה. ולדעת הרמב"ם לולב ז' כ"ג הפירוש במשנה שמקיפים בלולב (ע"י כס"מ), וכן דעת הר"ן שם, ורש"י בתשובה קכ"א. וכן הוא בליקו"ה ש' רמז תש"ג (מובא באור"ז שט"ו) ומדרש תהלים כ"ו ה' שמקיפים בארבעת המינים, וכן מנהיגנו להקיף בלולב, וכן דעת הרמ"א תרס"א ב'ו תרס"ד ז' ע"ש בביאור הגר"א, וכן סתימת המ"ב תרס"ד י"א.

אבל דעת הר"י צ"ג יאית הל' לולב, ראב"ן מס' סוכה (מובא בראב"ה לולב תשי"א), ע"טור הל' לולב שלהלכה מקיפים בערבה. וכן דעת השו"ע תר"ס ב' שנוהגים להקיף גם מי שאין לולב (ע"י ביאור הגר"א), ותוס' ד' ג'. ומה שמנהיגנו להקיף בלולב הוא רק לחביבות מצוות לולב (ראב"ה ח"ב תרצ"ט), או שלדעה בגמ' שמקיפים בערבה היינו בלולב וערבה (ב"ח תרס"ד ג', שפ"א סוכה מב'), או שמחמירים לכתחילה גם כמ"ד שמקיפים בלולב (ע"י ב"י תרס"ד, ט"ז שם ג' וא"ר י"א).

13. ב"ח תר"ס ב' ולכן אבל אינו מקיף ע"ש, וכ"כ ביאור הגר"א ט'

1. משנה סוכה מא. רמב"ם לולב ז' י"ג שו"ע תרנ"ח א', שנאמר "ולקחתם לכם ביום הראשון" וגו'.

2. ביום הראשון: י"א שהמצווה של הנטילה במקדש היא גם ביום הראשון ולכן אף נטל בביתו, ע"ש עוד מצווה ליטול גם במקדש. (ערו"ל סוכה לו: ד"ה אינו דין, אגרו"מ י"ד ח"ד ס"ג ח'), וי"א שהמצווה רק לשאר הימים (הגר"פ על הר"ס ג' עשה נ"ב, עמק ברכה לולב א').
3. משנה בסוכה מא. מב: רמב"ם לולב ז' י"ג, שנאמר "ושמחתם לפני ה' אלוהיכם שבעת ימים".

בהר הבית: י"א שההר הבית בכלל המקדש (חת"ס סוכה מא. אגרו"מ יו"ד ח"ד ס"ג ח'), ויש חולקים (מנ"ח ש"כ ד' א' טו"א ר"ה ל. ד"ה בראשונה).

4. הרמב"ם בפיה"מ סוכה ג' י"ב ור"ה ד' א' שירושלים בכלל המקדש, ר"ח סוכה מד, ערוך ערך גדל. רבינו מנוח (שופר ב' ח'). ולולב ז' י"ג) כתב שאף לדעה זו מ"מ כל בני ירושלים נהגו ליטול את הלולב במקדש, כמו שמוכח במשנה במשנה בסוכה מא:

אבל רש"י ריטב"א ומאירי סוכה מא. סוברים שירושלים אינה כמקדש. וי"א שגם הרמב"ם לא נוקט כן בהלכותיו.

5. סוכה מא. שו"ע תרנ"ח א' ומ"ב סק"א.
6. רמב"ם לולב ז' ט"ו ותוספתא ר"ה ב' ז'.

7. רמב"ן במלחמות ריש לולב הגזול, ריטב"א סוכה כט, מאירי מא. מא: ובערו"ל סוכה כט: מדייק כן בסתימת הרמב"ם לולב ח' י'. אמנם בתוס' ותוה"ד סוכה כט: ד"ה בעינן מוכח שצריך לכם (וכן ברא"ש פ"ג ג'), עיין רע"א וערו"ל ריש לולב הגזול.

8. שפ"א סוכה מא. כיון שנאמר בתורה ולקחתם ביום הראשון, ומ"מ בני ירושלים נהגו ללכת למקדש וליטול לולב.

9. ולא הקיפו סביב המזבח כיון שאסור להם להכנס שם.

10. במשנה בסוכה מה: שרגמיהו כל העם באתרוגיהן, מוכח שנטלו בשעת ניסוך המים. ובגמ' סוכה מה. יש דעות שאפשר לצאת

יו"ל ע"י מכון תורת הקרבנות • תא קולי: 050-4134645 • פקס: 072-3377748 • דוא"ל: 6183447@gmail.com

מהדורות ביקורת | חלק מההלכות נערכו ע"פ קונטרס 'תורת הקרבנות' הלכות ניסוך המים | מידול תמונות אליעזר בן חמו תשרי תשפ"ד עבור גיליון זה

ניתן להעתיק ולהפיץ את הגיליון ללא שינויים

מוקד הפצה מרכזי לגיליון זה: ב"ב רח' סוקולוב 6. טל' 03-6189607 או: 18429433@gmail.com